

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА МИРНІ ЗІБРАННЯ: ФАКТОРИ ОБМЕЖЕННЯ І МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ

Статтю присвячено дослідженню питань обмеження права на мирні зібрання. Розглянуто історичний і загальнотеоретичний аспекти права на мирні зібрання в Україні та світі. Опрацьовано статистичні дані щодо судових рішень про заборону мирних зібрань в Україні. Проаналізовано фактори обмеження, як-от: час, місце, спосіб проведення мирних зібрань. Виділено ключові складники факторів обмеження мирних зібрань, зокрема приватну власність та публічні установи, до питання місця проведення зібрання. Здійснено огляд судової практики ЄСПЛ та Верховних судів США і Великої Британії. Проаналізовано елементи трискладового тесту: законність, легітимна мета, необхідність у демократичному суспільстві. Описано переваги та недоліки їх використання щодо оцінювання законності обмеження права на мирні зібрання.

Ключові слова: право на мирні зібрання, фактори обмеження, час, місце, спосіб, трискладовий тест.

Однією з найважливіших характеристик демократії є можливість вести діалог, основна умова якого – відсутність насильства. Демократія розвивається за умови вільного вираження будь-яких поглядів. Зважаючи на це, не можна виправдовувати створення перешкод для суспільства тільки тому, що воно прагне до публічних, гласних дебатів щодо ситуацій, у яких опинилася частина населення держави. Виклик полягає в знаходженні вирішення згідно з демократичними правилами, які спроможні задовольнити інтереси кожного [1, п. 88].

Право на мирні зібрання є не тільки політичним правом кожної особистості, а й засобом для здійснення багатьох інших громадянських, культурних, економічних, політичних та соціальних прав. Ці права є важливими складовими демократії, оскільки люди мають змогу «висловлювати свою політичну думку, займатися літературними та мистецькими заняттями та іншими культурними, економічними та соціальними діями, займатися релігійними обрядами та іншими переконаннями, формувати та вступати в профспілки та кооперативи й обирати керівників, щоби представляти їхні інтереси та залучати їх до відповідальності» [2, с. 5]. Отже, право на мирні зібрання – це запобіжник порушення інших прав людини, додаткова їх гарантія й, ба більше, гарантія самої демократії.

Здавна народи повсюдно виражали свою незгоду з чинним станом речей за допомогою протестів, мітингів та демонстрацій, часто не

залишаючи владі іншого вибору, окрім як прислухатися до голосу мас. Отже, право на зібрання виникло разом із зародженням цивілізацій, визнавалося та активно застосовувалося задовго до його закріплення всіма прошарками населення як дієвий механізм впливу на безмежну владу монарха.

Насправді, офіційно зафіксувати його вдалося теж завдяки протестам. Ідеться про Велику французьку революцію, з якої 1789 року народилася Декларація прав людини і громадянина, що вперше визнала «вільне повідомлення ідей і поглядів» [3] невідокремним правом кожної людини. А за два роки Конгрес США вносить першу поправку до Конституції, де закріплює поміркову свободу релігії, слова і друку право на мирні збори, доєднавши в такий спосіб право мирно збиратися до політичних прав першого покоління.

Міжнародна спільнота теж не оминула увагою право на мирні зібрання, тож спочатку в Загальній декларації прав людини 1948 року, а пізніше й у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року закріплюється свобода мирних зборів як невідчужуване, невідокремне й абсолютне право кожної людини.

Зважаючи на важливість зазначеного вище права як ключа до збереження демократії, варто встановити, чим, власне, є право на мирні зібрання та які його ознаки.

У різних правових системах сформувалися численні визначення поняття «право на мирні зібрання». Насамперед, варто згадати англійського вченого XIX століття А. Дайсі, який сформулював тезу про те, що право на мирні зібрання логічно випливає з права на свободу вираження поглядів [4, с. 98]. Інакше кажучи, кожна людина, маючи бажання висловити свою позицію щодо будь-якого питання, законним чином може реалізувати своє право на мирне зібрання.

Девід Мед, своєю чергою, зауважував, що люди збираються в маси для того, аби мати змогу ефективніше й «гучніше» донести свої думки до загалу, а також створити відповідну платформу для відкритих дебатів, де кожен зможе вільно виражати свою позицію [4, с. 98]. Отже, право на мирні зібрання означає свободу людей збиратися разом, виражати свої погляди і, ба більше, вимагати публічних дебатів.

Сучасне визначення права на мирні зібрання можна знайти у згадуваних вище міжнародних пактах та деклараціях. Стаття 21 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права гарантує кожному право на мирне зібрання [5]. У цьому контексті його варто розуміти як будь-яке зібрання людей (організоване чи спонтанне) разом для висловлення спільної думки, досягнення поставленої мети, яка може стосуватися як державного, так і суспільного значення.

Не варто забувати про Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, яка в статті 11 закріплює свободу зібрань та об'єднань [6]. Передбачається право людей збиратися, об'єднуватися з іншими особами для захисту своїх інтересів.

Вказаний вище перелік міжнародно-правових документів, які визначають поняття права на мирні зібрання, не є вичерпним. Конвенція про права дитини, Американська конвенція про права людини, Конвенція Співдружності незалежних держав про права та основні свободи, Копенгагенський документ ОБСЄ тощо – скрізь простежується узагальнене тлумачення права на мирне зібрання як фундаментального та невідокремного права людини збиратися мирно з метою проголосити й донести свої думки до держави та соціуму.

Право на мирні зібрання є абсолютним, невідчужуваним та невідокремним правом особи. Та чи є воно необмеженим? Очевидно, що, як і більшість прав людини, право на мирні зібрання має свої межі. Без сумніву, обмеження права на мирні зібрання передусім пов'язане з порушенням прав інших людей. Тож чиє право більш пріоритетне?

Тут слід згадати простий, проте надважливий принцип: свобода однієї людини закінчується там, де починається свобода іншого. Регулювальний орган зобов'язаний встановити належний баланс між важливістю свободи на мирні зібрання та конкуруючими правами тих, хто живе, працює, робить покупки, торгує та веде бізнес у місці, на яке безпосередньо впливають збори. Тимчасовий зрив дорожнього руху або незручності пішоходів самі по собі не є причинами для накладення обмежень на зібрання. Опозиційні до зібрання думки і висловлювання також не є достатніми підставами, щоб виправдати попередні обмеження. Перш ніж встановити, що мирні зібрання порушують права та свободи інших, потрібно подолати чимало труднощів задля забезпечення толерантності в демократичному суспільстві. Важливо пам'ятати, що свобода зборів, за визначенням, лише тимчасово інтегрується з іншими правами.

Незважаючи на те, що теоретично немає механізмів, за якими особи, чий права можуть порушуватися, могли б превентивно їх захистити, правоохоронні органи й держава практикують проведення певних обговорень із такими особами. Метою цих обговорень є задоволення всіх зацікавлених сторін: мітингувальників і людей, які не залучені в проведення зібрання. Серед таких прав: право на приватність (захищене статтею 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (далі – МПГПП) і статтею 8 Конвенції), право на свободу та особисту недоторканність (стаття 9 МПГПП і стаття 5 Конвенції), право на вільне пересування (стаття 12 МПГПП і стаття 2 Протоколу 4 Конвенції), право на вільний вияв своїх поглядів та релігійних уподобань (стаття 18 МПГПП і стаття 9 Конвенції) тощо.

Однак виключається можливість обмежити право людини на мирне зібрання тільки на підставі захисту прав інших осіб, за винятком тих випадків, коли право на мирне зібрання перетнуло «червону лінію» дозволеного і відверто нехтує й посягає на права інших. Справді, кожен, хто прагне реалізувати право на свободу зібрань у спосіб, що знищить права інших осіб, автоматично втрачає своє право на мирне зібрання. Оцінюючи вплив публічних зібрань на права інших, слід враховувати частоту аналогічних зборів перед тією самою аудиторією. Неодноразові, хоча й мирні демонстрації окремих груп, також можуть за певних обставин розглядатися як зловживання панівним становищем. Отже, для встановлення балансу між

правами сторін варто застосовувати фундаментальний принцип пропорційності.

У нашій статті ми спробуємо визначити, чи можливо встановити, коли мирне зібрання порушуватиме права оточення настільки, щоб його можна було обмежити, а також загальні рамки як для мирних зібрань загалом, так і для тих, хто ці обмеження встановлює.

Аналіз ситуації в Україні. Передусім, звернімося до українських реалій, де захист права на мирні зібрання залишається гострим питанням. Після здобуття незалежності Україна отримала в спадок радянське законодавство, зокрема й у питанні права на мирні зібрання. Йдеться про Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій у СРСР», який було визнано неконституційним тільки 8 вересня 2016 р.

Наразі Основним Законом, що врегульовує це питання, є Конституція України, стаття 39 якої передбачає: «Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи й демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування» [7, с. 19]. Отже, зв'язок з органами публічної влади має повідомчий характер, а право може обмежуватися лише судом, як і повинно бути в будь-якому демократичному суспільстві. Конституція також передбачає перелік певних обмежень, до якого входять забезпечення інтересів національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Визначення суті першого обмеження права на мирні зібрання викладено в статті 1 Закону України «Про основи національної безпеки України», де вказано: «Національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання й нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам; національні інтереси – життєво важливі матеріальні, інтелектуальні й духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства й держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток» [8, с. 1].

Серед інших нормативно-правових актів, що регулюють проведення протестів, варто виокремити Кримінальний кодекс України, у якому

передбачена кримінальна відповідальність для службових осіб, що незаконно перешкоджають організації або проведенню зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій із застосуванням фізичного насильства [9, с. 340].

Слід також згадати акти локальної нормотворчості, що встановлюють обмеження для мітингарів у певних населених пунктах, кількість яких за даними 2013 р. становить 18 % від усіх населених пунктів України [10]. Законність подібних актів залишається під питанням. Більшість із них містить дискримінаційні та неконституційні норми, як-от: обмеження за віком, заборона використання гучномовців, транспарантів, прапорів, обмеження мітингувальників за кількістю тощо.

Аналізуючи судову практику українських судів стосовно задоволення чи відхилення позовів органів державної влади чи органів місцевого самоврядування про заборону мирного зібрання, слід звернути увагу на дату визнання неконституційним Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій у СРСР». До 2016 р. суди як першої, так і апеляційної інстанції здебільшого обмежували або забороняли мирні зібрання. Місцеві положення про порядок проведення мирних зібрань, на які покликаються суди у разі накладення заборон і обмежень, є іншою особливістю.

Узагальнюючи статистичні показники, підсумовуємо, що для більшості заборон використано такі обґрунтування:

- несвоєчасність повідомлення;
- порушення Указу Президії ВР СРСР;
- недотримання місцевих положень;
- ймовірність контрдемонстрацій;
- порушення умов благоустрою та спричинення незручностей іншим особам тощо.

Після 2016 р. спостерігається тенденція до віддання переваги забезпеченню права на мирні зібрання, а не задоволенню вимог влади. Саме тому у своїй практиці українські суди, розглядаючи відповідні справи, регулярно покликаються на практику ЄСПЛ (навіть у разі обмеження чи заборони мирних зібрань).

Критерії обмеження. Як уже було зазначено, право на мирне зібрання може бути обмежене законно лише за наявності вагомих підстав, а інакше подібне обмеження є свавільним. Визначити такі підстави вкрай важко, адже на кожному кроці виникає ціла низка винятків і умовностей. Під час врегулювання проведення мирних зібрань доводиться постійно

зіштовхуватись із конфліктом інтересів, зважувати «важливість» прав тих чи тих осіб. За таких умов вивести єдину універсальну формулу для всіх ситуацій неможливо, проте ми спробували окреслити загальні фактори, на які варто спиратися для врегулювання проведення мирних зібрань. До таких факторів належать місце, час та спосіб проведення мирного зібрання. Розглянемо кожен фактор докладніше.

Місце. Проаналізуємо перший, найвагоміший і найочевидніший критерій обмеження – місце проведення мирного зібрання. На перший погляд, з ним не має виникати особливих труднощів, адже можна встановити чіткий перелік місць, де проведення мирних зібрань заборонене, або ж, навпаки, відвести спеціальні місця, де мітингувальники не створюватимуть незручностей для інших осіб, а отже не порушуватимуть їхніх прав. Проте насправді все складніше. Ключовою метою мітингувальників є донести свою думку через привернення до себе уваги як осіб, що мають доступ до механізмів задля вирішення питання, так і до пересічних людей. Отже, створення незручностей у громадських місцях, блокування доріг чи роботи державних установ – це не просто побічний ефект мітингу, а його невіддільний елемент та основний інструмент. То як встановити межу між допустимими незручностями та вагогим фактором для обмеження права на мирне зібрання? Насамперед, варто виділити кілька ключових факторів.

Першим чинником стане приватна власність. Питання реалізації права на мирні зібрання на приватній території (власності) в більшості закордонних практик законодавчо не врегульовано. Проте не виключається, що приватна власність може бути використана як місце для проведення громадських зборів. Ба більше, зібрання на приватній території мають звільнятися від будь-яких вимог щодо повідомлення, а також від усіх інших вимог, передбачених законами. Якщо збори є мирними, вони мають бути дозволені.

На доктринальному рівні сучасні правники вітають можливість організатора використовувати приватну територію (власність) або її оренду, яка потенційно доступна кожному для зборів. Усе залежить від характеру використання цієї приватної власності. Отже, мирні зібрання можуть проводитися на приватній території, яка є функціональним еквівалентом публічного простору.

Попри думки теоретиків, європейська практика передбачає інше вирішення цього питання. Зокрема, у справі «*Appleby v. U.K.*», де

розглядалося питання заборони проведення акції і збору підписів у приватному торговельному центрі, ЄСПЛ постановив, що власник торговельного центру не порушив права на мирні зібрання, адже для організаторів залишалися доступними альтернативні способи проведення акції, які не вплинули б на його результативність. ЄСПЛ також зазначив, що в цій справі втручання держави є недоречним [11]. За винятком відсутності альтернативи, протестувальники, які не отримали дозволу від власника приватної території, порушують закон.

Натомість Верховний суд США наголошує на важливості розміру й залежності громади від певних об'єктів, що є приватною власністю, а також відкритості приватного місця для громадськості. Зокрема, у справі «*Amalgamated Food Employees Union Local 590 v. Logan Valley Plaza, Inc.*» Верховний суд США дозволив використовувати приватну власність для проведення протестів, якщо вона є аналогом публічного простору. У подальшій практиці Суд залишив право визначати можливість доступу до приватної власності, що постає як публічне місце, на розсуд штатів [12, с. 263].

У підсумку, попри контраверсійну позицію як судів, так і доктрини щодо питання мирних зібрань на приватній власності, нам здається, що доцільним є не перешкоджати організаторам мирних зібрань жодним чином, якщо територія, яка перебуває в публічній власності, одночасно є публічним форумом (наприклад, торговельним центром). У будь-якому іншому випадку право на мирні зібрання мусить бути обмеженим.

Серед інших ключових складових фактора місця варто виділити публічні установи. До них належать, зокрема, адміністративні будівлі, школи чи лікарні. Зарубіжний досвід визнає не ефективним перелічення приміщень, де публічні заходи заборонені. Натомість створює загальні критерії для визначення загрози, яку мирні зібрання можуть становити для виконання функцій зазначеного публічного місця.

Відповідні обмеження на використання громадських місць залежать від того, чи насправді зібрання має намір втручатися або порушувати звичайну, повсякденну діяльність цієї установи. Варто наголосити саме на питаннях порушення діяльності, а не на тому, що зібрання може спричинити певні тимчасові незручності – це не є підставою для заборони зібрання. Єдине легітимне обмеження може бути застосоване щодо місця розташування зборів на території небезпечних зон і приміщень, які є закритими для громадськості.

За таких обставин, на нашу думку, було б логічним рекомендувати викреслити загальну заборону на збори в районі державних установ та судів, а потенційні наслідки щодо ризиків проведення мирних зборів поблизу або безпосередньо на території цих установ залишити за правоохоронними органами.

Коли ми в контексті реалізації цього права говоримо про заклади охорони здоров'я та освіти, мабуть, треба виступити за скасування загальних обмежень для зборів поблизу цих закладів. Хоча не потрібно запліщувати очі на свідоме законне побоювання щодо порушення надання медичної допомоги та збою в навчальному процесі. Для вирішення таких ситуацій можна запропонувати регулювання часу, способу проведення зібрання, аби превентивно запобігти зборам, які мають на меті втручання або збій у процесах функціонування відповідних соціально та громадсько важливих закладів. У таких складних і дискусійних випадках суд має вирішувати питання щодо кожної конкретної справи.

Позицію невтручання в проведення мирних зібрань підтримує Європейський суд з прав людини. Зокрема, в справі «*Nurettin Aldemir and others v. Turkey*», де йшлося про заборону мирного протесту під стінами турецького парламенту, Суд висловився проти такого обмеження, зазначивши, що «держави повинні не тільки гарантувати свободу мирних зібрань, але й утримуватися від застосування необґрунтованих непрямих обмежень на це право». Це стосується також і громадських місць, навіть враховуючи те, що демонстрації і протести спричиняють незручності та певні ускладнення функціонування установи. Суд, однак, додав, що задля збереження порядку та мирного характеру зібрання організатори мусять чітко дотримуватися встановлених правил [13].

А от у Сполучених Штатах це питання вирішується через поняття непублічних форумів. Непублічний форум – це державне майно, яке за традицією чи призначенням не є місцем для публічного спілкування. Яскравим прикладом є цвинтар. Обґрунтування такого обмеження слід шукати в історії, коли певні місця не використовувалися для публічного вираження думок, а отже склалася практика визнання подібних місць недоречними для проведення мирних зібрань. Тут держава може запроваджувати обмеження як щодо форми протесту, так і щодо змісту, проте в межах розумного і за наявності суворого контролю.

З усього зазначеного вище випливає, що прості незручності для публічних установ не

мають бути причиною заборони. Тож, якщо мирне зібрання не паралізує роботу шкіл, лікарень, судів чи будь-яких інших державних установ повністю, то й причини для заборони таких зібрань немає. Ба більше, використання «пристроїв, що є джерелами шуму» так само необов'язково мусить бути підставою для заборони. Мирне зібрання має на меті донести якусь думку до членів суспільства за допомогою різних засобів, зокрема таких, що створюють незручності. Це питання стосується не лише зазначених вище установ, а й дипломатичних представництв, місць, де надають адміністративні послуги фізичним та юридичним особам тощо [14].

Отже, підсумуємо: позаяк місце є одним із ключових аспектів реалізації права на мирні зібрання, організатор цього зібрання (або групи людей, якщо ми говоримо про стихійне мирне зібрання) має привілей вирішити, яке місце розташування найкраще підходить для мети зібрання. Таке право вибору є частиною самої сутності свободи зборів. Практика показує, що відповідне зібрання, проведене в громадському чи приватному місці, що використовується як публічний простір, не має поступатися загальноприйнятому, повсякденному використанню цього простору, оскільки і ЄСПЛ, і Венеційська комісія визнали, що використання публічного простору саме для зборів є настільки ж законним, як і будь-яке інше. До того ж мета зібрань часто тісно пов'язана з певним місцем розташування; свобода зборів також включає принцип, за яким ці зібрання можуть проходити в межах «зору і слуху» їхньої цільової аудиторії [14].

Час. Наступним фактором є час. Намагаючись визначити розумні часові межі, у яких має відбуватися мирне зібрання, варто пам'ятати про порушення питань щодо необхідності узгодження вимог захисту основних прав та відповідного обсягу свободи слова та свободи зібрань, гарантованих статтями 10 і 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зокрема, коли йдеться про часові рамки, навряд чи можна обійтися без прив'язки до місця, адже тривалість мирного зібрання безпосередньо корелюється з обсягом наслідків, які вона спричинить. Отже, допустимі часові межі можуть коливатися від кількох годин до років. Яскравими ілюстраціями таких особливостей є два кейси: з практики ЄСПЛ та національної практики Великої Британії.

Згідно з матеріалами справи «*Eugen Schmidberger, Internationale Transporte und Planzuge v. Austria (2003)*», група людей вирішила заблокувати автомагістраль Бреннера, по якій експортуються

товари з Австрії до інших країн Європейського Союзу. Через присутність демонстрантів на автомагістралі Бреннера рух на єдиному маршруті був загороджений протягом майже 30 годин. Важливо зазначити, що демонстрації допомагали громадянам реалізувати свої права, озвучуючи важливу для суспільства громадську думку, однак перекриття цієї магістралі спричинило припинення вільного обігу товарів між членами ЄС, передбаченого угодами.

Хоча в межах цієї справи Суд визнав часовий відрізок у 30 годин для проведення протесту допустимим, він також зазначив, що обмеження в часі повинні бути встановлені лише у разі відповідності загальному інтересу, пропорційності та прийнятності [14]. Водночас накладення більш жорстких умов, пов'язаних як із ділянкою, так і з тривалістю, що обмежується лише кількома годинами, може бути сприйняте як надмірне обмеження права на мирні зібрання. Відповідні органи можуть намагатися максимально обмежити час проведення зібрання, однак тоді варто збалансувати свій інтерес та інтереси демонстрантів, які прагнуть привернути увагу до своїх ідей.

У цьому разі доречно розглянути справу апеляційного суду Сполученого Королівства «*Tabernacle v Secretary of State*». Мітингувальники розбили наметове містечко і продовжували свою демонстрацію протягом 23 років. Вимогу прибрати намети вони розцінили як порушення права на мирні зібрання. Суд, своєю чергою, зазначив, що мирне зібрання як таке не забороняється, вимагається лише зміна його форми: «Демонстрації та протести можуть бути неприємними. Вони можуть бути незручними та виснажливими або, як мінімум, сприймаються як такі людьми, що не підтримують їх. Іноді протестувальники помиляються. Іноді вони стають свого роду зарозумілими: вважають, що поширення свого слова завжди важливіше, ніж безлад, який вони буквально залишають за собою. У такому разі жорстке, але збалансоване регулювання може бути цілком виправданим» [15].

Аналіз теорії та практики стосовно часових меж реалізації права на мирне зібрання показує, що головним у будь-якому разі залишається не кількість часу проведення мирного зібрання, а якість та масштаб донесення до суспільства й держави загалом мети, ідей та думок, які є важливими для цих людей. Інколи навіть 10-хвилинне перекриття дороги чи неможливість дістатися до роботи можуть бути розцінені як обмеження прав інших осіб. Але

тільки через усвідомлення кожним членом суспільства важливості та невідокремності права людини мирно збиратися і висловлювати свою позицію можна сформувати правосвідомість, яка спиратиметься на природно-правову концепцію та верховенство права, що створить відповідні механізми забезпечення людей від посягання на їхні права.

Спосіб. Спосіб або, як ще часто його називають у літературі, форма мирних зібрань є базовою складовою реалізації цього права. Вичерпного переліку форм мирних зібрань ми не знайдемо ніде, бо закріпити в нормативно-правовому акті дух і матерію людських почуттів неможливо. Кожна особа має право обирати, у якій спосіб вона хоче висловити свою думку. Збори, мітинги, походи, демонстрації та страйки є базовими формами, які зорієнтовують осіб щодо проведення мирного зібрання. У сучасній європейській практиці формою мирного зібрання вже визнають пікети, мовчазні марші, сидячі протести, «ланцюги єдності», перформанси тощо [17]. Пропонуємо розглянути кілька найбільш суперечливих форм проведення мирних зібрань.

Похід (хода). Хо́да автоматично дає нам зрозуміти, що обов'язковою умовою має бути відкритий простір. Її відмінність від статичних зібрань у тому, що для реалізації потрібні додаткові вимоги: перекриття вулиць, обмеження руху транспорту, гарантія захисту учасників. Одразу виникає питання: «Хто має створювати відповідні умови?». На нашу думку, відповідальність лягає на плечі й органів місцевого самоврядування, і самих організаторів ходи. Тільки детальне та ефективне планування відповідних процесів допоможе зменшити ризики обмеження прав інших осіб.

Блокування – це особлива, специфічна форма мирних зібрань, учасники якої мають усвідомлювати, що перехід від пасивного опору до активного протистояння, вчинення насильницьких дій автоматично переводить мирне блокування в протиправну дію. Такий вид мирного зібрання апіорі обмежує права інших осіб, але феномен цього права передбачає свободу блокувальника визначати час, місце і спосіб вираження своїх думок. Отже, «для реалізації цього права необхідний певний простір, користування яким неминує викликає ускладнення для третіх осіб (неможливість проїхати вулицею чи площею тощо)» [16]. Коли члени соціуму можуть тимчасово зазнавати незручностей, бо інші особи мають загальну потребу висловити свою позицію через

відповідні дії, тоді і проявляються ідеї верховенства права та гуманізму.

Утримання об'єктів. Дуже часто відповідний спосіб мирного зібрання його учасники використовують для привернення уваги держави та громадськості до нагальних проблем у суспільстві [16]. Прикладом цього з новітньої історії України може бути утримання Будинку профспілок та Київської міської ради учасниками Революції Гідності у 2013 р. Зрозуміло, що якщо така акція супроводжуватиметься насильницькими діями проти третіх осіб, руйнуванням майна або інфраструктурних об'єктів, то це вже немирне зібрання. Хоча акції протесту, спрямовані на тимчасове, привселюдне захоплення певних об'єктів, з діяльністю яких не погоджується суспільство, можуть бути оцінені як мирне зібрання. Метою такого захоплення може бути привернення уваги до діяльності певних осіб, держави тощо через якомога ширше висвітлення в засобах масової інформації та інформування всіх категорій населення.

На практиці Європейський суд з прав людини встановлює доволі широке тлумачення допустимої форми протесту. Для ілюстрації ліберальності Суду в цьому питанні ми обрали два приклади.

Перший – справа *«Tatár and Fáber v. Hungary»*, у якій позивач звернувся до суду, аби захистити своє право на мирне зібрання та вираження поглядів. Він та ще один протестувальник продемонстрували своє незадоволення політикою влади, повисивши на огорожу будівлі парламенту Угорщини одяг, що символізував «брудну білизну уряду». За цю акцію протестанти були оштрафовані.

У відповідь на скаргу Суд зазначив, що, по-перше, вивішення білизни протестувальниками підпадає під визначення «мирні зібрання» і, по-друге, форма цього мирного зібрання є законною. Ба більше, вона захищена Конвенцією, адже ця акція мала на меті заклик до публічного обговорення, не містила ворожого чи агресивного змісту, а також не завдавала шкоди ані оточенню, ані власне будівлі парламенту. У підсумку Суд визнав, що уряд Угорщини порушив право пана Татара на вільне вираження думок [17].

Другим прикладом стала резонансна справа *«Mariya Alekhina and Others v. Russia»*, де позивачки, учасниці панк-групи «Pussy Riot», просили визнати їхнє ув'язнення незаконним. Кримінальна справа проти музиканток була порушена за виконання пісні в соборі Христа Спасителя на знак протесту проти тогочасної влади та Російської православної церкви. Національні суди

визнали цей виступ екстремістським та таким, що зачіпає почуття вірян, і засудили протестувальниць до двох років ув'язнення.

ЄСПЛ розкритикував таке рішення, зазначивши, що мета протестувальниць та ідея, яку вони хотіли донести, пропорційна формі їх вираження, а сама акція «не порушувала жодних релігійних служб, а також не завдавала шкоди людям, що перебувають у соборі, та не пошкодила церковного майна» [18], тож була цілком законною. Крім того, гостра політична ситуація в країні на той момент теж виправдовувала ексцентричну форму протесту. Отже, окрім іншого, Суд визнав порушення статті 10 ЄКПЛ, яка охороняє право на вільне вираження поглядів.

Важко передбачити всі можливі форми вираження мирних протестів, аби скласти якийсь список чи перелік. Усе ж не можна не враховувати широти людської фантазії та безмежної варіації обставин мирних зібрань. Проте, на нашу думку, форма протесту мусить залишатися законною доти, доки вона не завдає суттєвої шкоди здоров'ю, життю та правам оточення чи пошкоджує майно. Крім того, як і в попередніх випадках, варто брати до уваги соціальний контекст кожного конкретного мирного зібрання.

Трискладовий тест. Визначивши, за яких умов мирні зібрання можуть бути обмеженими, варто встановити механізм перевірки законності втручання в це право. Аналізуючи практику Європейського суду з прав людини, ми бачимо, що для обґрунтування втручання в право на свободу мирних зібрань Суд використовує трискладовий тест. Він передбачає, що обмеження має відповідати таким вимогам:

- 1) бути передбачене законом;
- 2) мати одну або більше легітимних цілей;
- 3) бути життєво необхідним у демократичному суспільстві.

В іншому разі обмеження є незаконним.

Варто розглянути перший аспект – «втручання, передбачене законом» – докладніше. Головною з вимог, які логічно впливають зі словосполучення «передбачені законом», є наперед визначені відповідні дії/заходи з боку держави. Жодне правило не може вважатися «законом», якщо воно не відповідає основній вимозі до нього – достатньому рівню точності формулювання, що дасть змогу громадянам регулювати їхню поведінку. До того ж «закон» повинен дозволити кожному передбачити наслідки своїх дій [19, п. 19, 21]. Загалом, людина має розуміти, чому їй було відмовлено в проведенні мирного зібрання.

Яскравим прикладом держави, що надовго відтермінувала регламентацію проведення мирних зібрань, є Вірменія, яка ухвалила такий закон лише 28 квітня 2004 р. У цьому кейсі ЄСПЛ заявив: «Суд узяв до уваги, що потрібен деякий час для того, щоби ухвалити необхідні законодавчі акти під час перехідного періоду, однак строк майже в 13 років не є виправданим, особливо якщо врахувати, що мова йде про таке важливе право, як право на мирні зібрання» [20, п. 43].

Відсутність нормативного акта спричиняє недосконалість або повну відсутність чіткої й передбачуваної процедури проведення мітингу, ходи, демонстрації. Слід зазначити, що не варто акцентувати увагу на факторах обмеження зібрань, натомість варто зосередитися на тому, хто і як має забезпечити проведення відповідного заходу.

Другий пункт трискладового тесту передбачає, що обмеження мусить мати одну або декілька легітимних цілей. Одразу виникає питання: що є легітимною метою? Відповідь можна знайти в частині 2 статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Вона визначає легітимну мету як «інтерес громадян або національної безпеки, запобігання заворушенням чи злочинам, охорона здоров'я чи моралі та захист прав і свобод інших осіб» [6].

Одним із головних аргументів за застосування цього фактора для обмеження права на мирні зібрання є те, що організатор не відмежовується від ексцесів та виявів непокори вимогам органів держави під час демонстрацій. Отже, якщо організатори не виявили засудження, це автоматично означає, що вони підтримують і схвалюють подібні дії, і втручання з боку держави є легітимним запобіганням заворушенням. На нашу думку, таке трактування є доволі дискусійним, бо створює прецедент, коли мовчання автоматично означає схвалення й до уваги не береться те, що організатор не в змозі висловити своє заперечення тим масам, які радикалізувалися (або були від початку радикально налаштовані) через загрозу своєму фізичному та моральному здоров'ю.

Викликає багато запитань також аргумент про безапеляційний авторитет розподілу посад у владі, коли будь-які підозри громадськості щодо певних кандидатів і процедури їхнього призначення можуть розцінюватися як «захист національної безпеки й запобігання заворушенням». Бо держава (уряд) начебто повинна «заспокоїти» суспільство тоді, коли є певні

розбіжності щодо ваги й ролі деяких членів відповідних партій чи політичних груп [19]. Ці слова підтверджує практика ЄСПЛ.

І останній пункт трискладового тесту для обґрунтування втручання в право на свободу мирних зібрань – необхідність втручання в демократичному суспільстві. Відразу потрібно сказати, що застосування такого пункту можливе лише за наявності невідкладної соціальної потреби, а також обов'язково мусить бути пропорційним законній меті [1]. Демократія як складовий принцип верховенства права має особливе значення. Її обов'язковими елементами є терпимість, плюралізм та широта поглядів. На нашу думку, демократія передбачає, що думка більшості не завжди має переважати. Радше, має бути досягнута рівновага, за якої забезпечується справедливе й належне ставлення до меншості та унеможливорюється зловживання панівної групи.

Зануримося в практичну площину цього питання. ЄСПЛ у справі «*Christian Democratic People's Party v. Moldova*» від 2 травня 2010 р., де йдеться про нелегітимну заборону проведення акцій протесту партією-заявником, визнав, що втручання не відповідає «нагальній суспільній необхідності й не є потрібним у демократичному суспільстві». На думку Суду, усі акції протесту відповідної партії, які проводилися до цього, були мирні, без будь-яких проявів насильства та нетерпимості до інших [21, п. 29]. Такі висновки нашої думки, чи можна застосувати це у зворотному напрямку? Тобто, якщо відбувалися певні інциденти під час минулих акцій, ми можемо автоматично вважати всі подальші акції потенційно небезпечними? Питання залишається відкритим, бо формування однотипності й застосування оберненості в таких рішеннях можуть бути небезпечними як для самого права на мирні зібрання, так і для самої особи.

Попри все сказане вище, трискладовий тест залишається найбільш оптимальним способом визначення законності того чи того обмеження, адже він накладає на органи влади певні межі, не надає їм широкої дискреції. Як вимога законності, так і необхідність вагомої аргументації для обмеження чи заборони зібрання є цілком практичними запобіжниками від зловживань у врегулюванні мирних зібрань як превентивними, на рівні повідомлення про отримання дозволу на проведення мирного зібрання, так і ретроспективними, коли йдеться про захист права в суді.

Висновки. Право на мирні зібрання є основоположним правом людини в демократичному

суспільстві, так само, як і право на свободу висловлення поглядів і думок. Ми не можемо його тлумачити обмежувально. Отже, це право поширюється як на приватні зустрічі, так і на статичні зібрання та інші публічні процесії. Крім того, це право можуть реалізовувати як учасники, так і організатори. Проте, на відміну від інших фундаментальних прав, як-от право на життя або право на повагу до честі та гідності, які не допускають жодних обмежень, ні свобода слова, ні свобода зібрань не є абсолютними, але мають розглядатися у зв'язку зі своїм соціальним призначенням. Отже, здійснення цих прав може бути обмежене за умови, що ці обмеження фактично відповідають загальному інтересу й не є непропорційним та неприйнятним втручанням, що викривлює саму сутність гарантованих прав.

Встановлюючи обмеження на місце проведення мирних зібрань, ми можемо виокремити хіба що заборону мітингів та демонстрацій на приватній власності, за умови, що ця власність не використовується як публічний простір. Мирні зібрання поряд із державними установами чи закладами обмежуватися не мають, якщо вони не блокують роботу установи повністю, а лише створюють тимчасові незручності.

Щодо часового відрізка, протягом якого мирні зібрання будуть правомірними, то цей відрізок має бути «розумним», а отже варіюватися

залежно від місця, способу, масштабу та наслідків мирного зібрання, позаяк встановити мінімальний та максимальний можливі періоди неможливо, а закріплювати їх юридично немає потреби. Проте варто окремо розглянути можливість встановлення часових меж у сполучі з місцем, наприклад, у разі перекриття доріг міжнародного значення чи проїжджої частини в центральних районах міста.

Насамкінець зауважимо, що способи проведення мирного зібрання не можуть бути визначені наперед як єдино дозволені, зважаючи на їхню різноманітність та необмеженість фантазії організаторів мирних зібрань. Однак, безумовно, способи, що несуть небезпеку чи її загрозу, а також такі, що визнаються образливими чи агресивними для оточення, потрібно принаймні переглянути детальніше щодо їхньої законності. На це, насамперед, вказує слово «мирні» в словосполученні «мирні зібрання».

Такі фактори обмеження є доволі широкими і надають організаторам зібрань та протестувальникам широке поле для застосування власного права. Водночас вони дають змогу індивідуалізувати розгляд кожного окремого мирного зібрання і разом із використанням трискладового тесту дозволять збалансовано захистити як права протестувальників, так і права тих, хто буде вимушений взаємодіяти з мітингом, протестом, демонстрацією тощо.

Список використаної літератури

1. Stankov and The United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria: Judgment of the ECHR, 2 October 2001. App. nos. 29221/95, 29225/95. *Reports of Judgments and Decisions. 2001-IX*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59689> (Last accessed: 05.09.2018).
2. Maina Kiai. Report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association. 21 May 2012. No. A/HRC/20/27. *United Nations Human Rights Council*. URL: https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session20/A-HRC-20-27_en.pdf (Last accessed: 03.09.2018).
3. Declaration of Human and Civic Rights. 26 August 1789. *Constitutional Council*. URL: https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/cst2.pdf (Last accessed: 03.09.2018).
4. Серета М. Співвідношення права на свободу мирних зібрань із суміжними правами. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 4(83). С. 97–107.
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ (пакт), ООН. 16.12.1966. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 03.09.2018).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція, Рада Європи. 04.11.1950. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 03.09.2018).
7. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
8. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
9. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
10. Харківська правозахисна група (ХПГ). *Права людини в Україні 2013*. Узагальнена доповідь правозахисних організацій. Свобода мирних зібрань. 21 квітня 2014. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1398047947> (дата звернення: 10.10.2018).
11. Appleby and Others v. UK: Judgment of the ECHR, 6 May 2003. App. No. 44306/98. *Reports of Judgments and Decisions 2003-VI*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61080> (Last accessed: 07.09.2018).
12. Constitutional Law – Freedom of Expression – Peaceful Picketing on Private Property of a Shopping Center Open to the Public Protected by First Amendment. *1 U. Toledo Law Review*, 259 (1969).
13. Nurettin Aldemir and others v. Turkey: Judgment of the ECHR, 2 June 2008. App. nos. 32124/02, 32126/02, 32129/02, 32132/02, 32133/02, 32137/02 and 32138/02. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-84054> (Last accessed: 07.09.2018).
14. Compilation of Venice Commission Opinions Concerning Freedom of Assembly. 04 October 2012. CDL(2012)014rev2. *European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission)*. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(2012\)014rev2-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2012)014rev2-e) (Last accessed: 30.10.2018).

15. *Tabernacle v Secretary of State for defence*: Judgment of the EWCA Civ 23, 2009. URL: <https://swarb.co.uk/tabernacle-v-secretary-of-state-for-defence-ca-5-feb-2009/> (Last accessed: 05.09.2018).
16. Мельник Р. С. *Форми мирних зібрань та їх характеристика через призму статті 39 Конституції України. Київський університет. Адміністративне право і процес*. 2013. № 4 (6). С. 109–123.
17. *Tatár and Fáber v Hungary*: Judgment of the ECHR, 12 June 2012. App. nos. 26005/08 and 26160/08. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111421> (Last accessed: 10.10.2018).
18. *Mariya Alekhina and others v. Russia*: Judgment of the ECHR, 7 July 2018. App. No. 38004/12. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184666> (Last accessed: 10.10.2018).
19. *Grande Oriente D'italia di Palazzo Giustiniani v. Italy*: Judgment of the ECHR, 12 December 2001. App. No. 35972/97. *Reports of Judgments and Decisions 2001-VIII*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59623> (Last accessed: 12.10.2018).
20. *Mkrtchyan v. Armenia*: Judgment of the ECyHR, 11 April 2007. App. No. 6562/03. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78954> (Last accessed: 12.10.2018).
21. *Christian Democratic People's Party v. Moldova*: Judgment of the ECHR, 2 May 2010. App. No. 25196/04. *Reports of Judgments and Decisions 2006-II*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127934> (Last accessed: 07.09.2018).

References

1. *Stankov and The United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria*. (App. nos. 29221/95, 29225/95). (2001). <http://hudoc.echr.coe.int>. Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59689>
2. Maina Kiai. (2012, May 21). Report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association. No. A/HRC/20/27. https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session20/A-HRC-20-27_en.pdf
3. Declaration of Human and Civic Rights. 26 August 1789. [https://www.conseil-constitutionnel.fr](https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/cst2.pdf). Retrieved from https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/cst2.pdf
4. Sereda, M. (2015). Spivvidnoshennia prava na svobodu myrnykh zibran iz sumizhnymy pravamy [The Correlation Between the Right on Freedom of Peaceful Assembly and Related Rights]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy – Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 4 (83), 97–107 [in Ukrainian].
5. The International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), United Nations. (1966). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 [in Ukrainian].
6. The European Convention on Human Rights (ECHR). (1950). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [in Ukrainian].
7. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]. (1996, June 28). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30, 141 [in Ukrainian].
8. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy [On National Security of Ukraine: The Law of Ukraine] No. 2469-VIII. (2018, June 21). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 31, 241 [in Ukrainian].
9. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Code of Ukraine]. (2001, April 5). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 25–26, 131 [in Ukrainian].
10. Kharkivska pravozakhysna hrupa (KhPH) [Kharkiv Human Rights Protection Group (KhPH)]. (2014). Prava liudyny v Ukraini 2013. Uzahalnena dopovid pravozakhysnykh orhanizatsii. Svoboda myrnykh zibran [Human Rights in Ukraine 2013. General Report of Human Rights Organizations. The right to peaceful gatherings]. 21.04.2014. Retrieved from <http://khpg.org/index.php?id=1398047947>
11. *Appleby and Others v UK*. (App. No. 44306/98). (2003). <http://hudoc.echr.coe.int>. Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61080>
12. Constitutional Law – Freedom of Expression – Peaceful Picketing on Private Property of a Shopping Center Open to the Public Protected by First Amendment. *I U. Toledo Law Review* 259 (1969).
13. *Nurettin Aldemir and others v. Turkey*. (App. nos. 32124/02, 32126/02, 32129/02, 32132/02, 32133/02, 32137/02 and 32138/02). (2008). <http://hudoc.echr.coe.int>. Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-84054>
14. Compilation of Venice Commission Opinions Concerning Freedom of Assembly. 04 October 2012. CDL(2012)014rev2. *European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission)*. <http://www.venice.coe.int>/Retrieved from [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(2012\)014rev2-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2012)014rev2-e)
15. *Tabernacle v Secretary of State for defence*. (EWCA Civ 23). (2009). <https://swarb.co.uk>. Retrieved from <https://swarb.co.uk/tabernacle-v-secretary-of-state-for-defence-ca-5-feb-2009/>
16. Melnyk, R. S. (2013). Formy myrnykh zibran ta yikh kharakterystyka cherez pryзму statti 39 Konstytutsii Ukrainy [Forms of peaceful gatherings and their description through the prism of Article 39 of the Constitution of Ukraine]. *Kyivskyi universytet. Administratyvne pravo i protses – Kyiv University. Administrative Law and Process*, 4 (6), 109–123 [In Ukrainian].
17. *Tatár and Fáber v Hungary* (App. nos. 26005/08 and 26160/08). (2012). <http://hudoc.echr.coe.int>. Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111421>
18. *Mariya Alekhina and others v. Russia* (App. No. 38004/12). (2018). <http://hudoc.echr.coe.int>. Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184666>
19. *Grande Oriente D'italia di Palazzo Giustiniani v. Italy* (App. No. 35972/97). (2001). <http://hudoc.echr.coe.int>. Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59623>
20. *Mkrtchyan v. Armenia* (App. No. 6562/03). (2007). <http://hudoc.echr.coe.int>. Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78954>
21. *Christian Democratic People's Party v. Moldova* (App. No. 25196/04). (2010). <http://hudoc.echr.coe.int>. Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127934>

Maksym Bondar, Valeriia Nikitina

IMPLEMENTATION OF THE RIGHT TO PEACEFUL GATHERINGS: FACTORS OF RESTRICTIVE MEASURES AND ENSURING THEIR LEGITIMACY

The article studies the origin and essence of the right to peaceful assemblies and analyzes the historical development of the contents of the right to peaceful assemblies. Several possible definitions are given, in particular in the international law and national legislation. Examples of definitions derived by philosophers and lawyers are also given. The paper outlines historical experience of Ukraine on the issue of the protection of peaceful gatherings, as well as the current situation, both in the legislative aspect and in the aspect of legal proceedings. The factors limiting the right to peaceful assemblies, namely place, time and method, are analyzed. The details of such components of the place factor as private property and public institutions are disclosed. As an example, the paper addresses the cases of British and American Supreme Courts, as well as the cases of ECHR. In addition, the article seeks to establish a reasonable timeframe, illustrating, as an example, the cases of the ECHR and the British Supreme Court. The latter factor determines the factor of the method, substantiating its theoretical aspects by judicial practice. In a separate section, the article deduces a three-component test, emphasizing the importance of the three-component test as the only effective mechanism for setting the framework for the regulation of peaceful assembly. At the same time, possible shortcomings of each link of the three-component test are presented separately. The paper concludes that the establishment of specific general restrictions on peaceful assembly is not possible either in terms of place, or in terms of time or method. Therefore, it is important to remember the need for individual consideration of each case and the application of a three-component test in order to balance the right to peaceful assembly.

Keywords: right to peaceful gatherings, limitation factors, time, place, manner, three-component test.

Матеріал надійшов 26.02.2019